

Eesti Postimehes 1866–1870 avaldatud Stavropoli pastori August Jakob Westren-Dolli (1838–1912) kirjad ja teated esimestest eesti asunistest Kaukaasias aastatel 1865–1871. Põhja-Kaukaasia: Stavropol, Kasinka (Kassinka, Aestikülla, Äestikülla), Kaana (Kana), Allmäe (Alt-mäe). Krimmi eestlaste maakuulajad Kaukaasias suvel 1865. Esimeste eestlaste kolimine Krimmist Põhja-Kaukaasiasse Stavropoli piirkonda (detsember 1865). Krimmist lahkumise põhjused. Teekond Krimmist Kaukaasiasse. Eestikeelsed luteri jumalateenistused Stavropolis. Dolli palve saata Kaukaasia uusasunistele kooli- ja palvemaja ehitamiseks raha. Eestlaste (70-80 peret) asumine Kasinka orgu ja Kasinka küla asutamine (suvel 1866). Ülejäänud eestlased (25 peret) jäid 1866 kokku sakslastega ja asusid mujale (ilmselt Kaana külla). Pastori külaskäik Kasinkasse ja sealsed olud. Kasinka surnuaia pühitsemine (august 1867). Kasinka kooli- ja palvemaja ehituse algus (28. mail 1867) ja valminud hoone sisseõnnistamine (26. novembril 1867). Kooli- ja palvemaja kirjeldus. Esimese koolmeistri saabumine Hiiumaalt (suvel 1868). Kuue pere saabumine Pärnu lähedalt. Eestlaste pidev juurdetulek. Petetud ootused. Kasinkas 1869 hinnanguliselt 150 peret või rohkem. Hiiumalt 15 pere saabumine Stavropoli augustis 1869. Uus eestlaste küla Allmäe. Halb vesi Allmäe kaevudes. Jõhvi kihelkonnast 332 eestlaste saabumine Stavropoli juuni algul 1870 ja asumine Allmäe külla. Veel kümnekonna eestlaste (muudest kihelkonnadest) asumine Allmäe külla (1870). Mõne eestlaste tagasipöördumine mõnikümmend kilomeetrit enne Kasinkasse jõudmist. Allmäelaste soov alustada suvel 1871 omaenda kooli- ja palvemaja ehitust. Aastal 1870 Kasinkas üle 400 elaniku, Allmäel üle 500 elaniku. Peale nende 8 peret eraldi asunduses Kasinkast 15 km kaugusel. Stavropoli linna eestlased: teenijad ja käsitöölised. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Eesti Postimees (nr. 8), 23. veebruar 1866

— [Eestikele kirrikotenistus Stavropoli linnas.] Õppetaja Doll, kes sündinud Sarema mees, kirjutab Kaukasia mäggede lühedalt Peterburgi linna, et üks jago Eestlasi omma Krimmi poolsare ellopaikasi mahhajätanud ja hommiko pool Kuba-jõe äres usi otsivad. Lustipärrast se wist ei sünni. Jõulo nädaldas olla 9 sähhärdust kohhakulajat Stavropoli linna jõudnud ja 50 pessakonda jada talweks nimmetud jõe äre. Teist seddawõrt pessakonde tahta kewwade Kertshi linna kaudo ülle merrekaela järrele minna. Nende sowiminne olla seal Kaukaasias Stavropoli ümberkaudo elloasemid leida. Essimessel Jõulopühhal olla õpp. Doll neile Stavropolis eestikele Jummalatenistust piddanud, mis seal mailma nurkas nikaua kui päike paistab, wist essimenne kord olli. Nende ümberweria innimeste rõmo wõime kül issegi mõttelda! Silmaweega kaebasid waesed innimessed pärrast õppetajale, mis nad omma issamaalt wäljarändamissega ollid kautanud ja ei kusgilt weel leidnud! — Mõnned neist on kül ehk kergel mehel ja teiste pettusse läbbi wäljarändanud, agga andko Jummal, et malappikesed issamaal mitte ni kitsaks ja kalliks ei lähhä, et innimessed hädda pärrast rändama ja werima peaksid hakkama. —

Eesti Postimees (nr. 31), 3. august 1866, lk. 248–250

Kaukasiast. [*Sealt ma Eestlaste käekäigust.*] Öpp. A. Doll, kellega Peterburgis olleme tutwaks sanud ja kedda Jummal waeste rändaja Eestlaste õnneks Stawropoli linna õppetajaks saatnud, kirjutab meile nenda:

„Armas Postimees ja sõbber! Siin ja seal teab kül weel mõnni suggulane ehk tuttaw, kuhho need Eestlased on jänud, kes Krimmi polesare rändasid. Teised mõtlewad nende kässi nüüd heaste käiwad; sest kellel hädda ja waew, se pallub appi, agga kellel pudust ei olla, se jääb wait, sellel ei olle palwet tarwis. — Krimmist ei tulle palwe kirja, tõest on asjad korda läinud, Jummal on meie usso- ja werrewendi õnnistanud ning aitnud. — Abbi agga, ja õnnistus ei tulle mitte ikka meie sowimisse möda, waid Jummal tarkusse ja tahtmisse nõu sadab meile saggedaste nuhtlust ja kitsast ello, et mapealisse asjade pudus meid sunniks, taewa warra pole süddame pöördä. Önsad on, kes waimus waesed, ja kellel nälg ja janno õigusse järrele; sest nemmad peawad täis sama. Olleks Krimmi Eestlaste seas ka nenda luggu olnud, olleksid nemmad essite Jummal riki ja temma õigust nõndnud, siis annoks taewa Taat pealegi ka keik sedda, mis söma, joma ja katte tarwis lähhäb.

„Krimmist agga — ei woi ennam palwe heal teie jure Tallinna ehk Ria male tulla, sest — Eestlasi ei olle ennam Krimmis. Kuhho nemmad siis jähhid? Kas tullewad taggasi? — Ei ka mitte! Mõnda nende seast kulukse kül õhkawad ja soigawad: „Ommeti on tõeks läinud, mis meie õppetajad ja mõistlikkumad innimessed ütlesid, kui nemmad, omma karja ja rahwast kokkohoides, meile palju waewa ettekulutasi! Kulla mäggessi ja täidetud leiwa aito ei polle meie kuskil leidnud. Krimmi ma olli neis kohtis, mis meile anti, ennamiste kõrbe ma. Neljas küllas ellasime. Igga küllas agga üksainus kaew: nenda süggaw, et hommikust õhtoni 2 hoost ja paar härge piddid töös ollema, wet wäljatõmbades. Siis sai küllarahwas waewalt kül. Aea kastmisse peale ei tohtinud mõtteldagi! Nelli kord aastas osteti uus kaewo köis, mis rublat 25 maksis — se teeb aastas 100 rubla hõbb. — Küllas egga külla liggidal ei kaswanud puid; 140, 150 wersta mets kaugel: to koorm puid ja nädal on raisatud. — Minne hommiko heinamale, leiad siin mäta peal rohto, et kord wikkatiga nidad, sadda sammo emal jälle kord: risu õhto kared kokko, siis täidab loog agga wankri kartsad täis. — Tahhad põldo künda, peab sul kallis saksa adder ollema ja 3, 4 pari härge ees: ma on sitke kui sau ehk kõwwa kui maantee; mis sa hommiko lahti aead, se on saggede õhto kõwwa ja kuinud kui pottitük. — Peale sedda on wihma wägga wähhe — mis seal wõib kaswada?! Sõime krono leiba, — kes sest rammo ja jõudo sai! Weel pead ennast ja naest, last katma, lapsed kolida laskma. Kust poolt sedda wõtta? — Ka jutlusse ning Jummal sõnna polest ollime kui ärrapõlgtud waesed lapsed. Tullime kül kokko palwed teggema ja jutlusse luggema, agga kus õiget Jummal waimoga salwitud ja kirri-

kust seatud karjast ei olle, seal lähwad asjad seggale ja rahwas lähhäb usso ja ellamisse polest hukka. Wiimse aastal tulli kül Krimmi sakstele õppetaja, kes makeelt mõistab, agga palju meist ei olle tedda weel mitte näinud ehk kuulnud.””

Nenda kaebasid Eestlased.

„Kui minna minnewa aasta 5mal Juni kuul Kaukasiamale Stawropoli linna jõudsin, siis juhtusin siin kokko kolme Eestimehhega, kes mulle kõnnesid, et nemmad Eestlaste sadikud olla ja et nemmad keik tahta Krimmist ärratulla sia male. Et Eestirahwas ja keel mulle armas on, olin minna ikka sowinud nende seas waimolikko põldo harrida ja Jummal sõnna semet külwada, agga piddin sellegipärrast kaugele Kaukasiamale õppetajaks minnema. Nüüd agga, kui Eestlaste nõu warsi essimessel päwal teada sain, siis mõistsin ärra, mikspärrast Jummal mind sia juhhatas. Hingekarjane piddi enne siin ollema kui karri. Jummal ei tahtnud mitte, et Eestirahwas, — kugel issamaast ja emmakelest kui ärraälbinud lambad Wenne Kassaka, Tattari, Kalmüki, Tsherkessi, Kreka ja Saksa rahwa seas ellades, kes teist usko on, ehk teist keelt räkiwad, — piddi ilma õige, selge Jummal pühha sõnna kulutamisseta jäma.

„Enne Jõulo minnewal aastal tullid liggi 10 perrekonda, pärrast Jõulo ühtekokko 36 perrekonda Stawropoli linna; pärrast weel ennam. Omma purjuridega kaetud wankride peal olli keik maea ja põllo üllejänud warrandus; mõnnel üks hobbune, mõnnel 2 hoost, arwa 1 lehm ehk paar härge. Ollid keik ärramünud, kui hakkasid Krimmist tulles, sest Kerthshi weina ülle ei olle mitte kerge ellajatega tulla, ja kuidas toidad ning hoiad sa talwisel ael neid wersta 5 ehk 600. Mõnni perremees olli ka jubba, ammo enne, omma lojused ärramünud ja leiwaks ärrasõnud. Waesus olli suur: kõht tühi, ihho katte kullund ja katkend; ning ommeti ööd kui päwa lumme ja wihma käes.”

Eesti Postimees (nr. 32), 10. august 1866, lk. 257–258

„Ka meie kirriko jures Stawropoli linnas piddid nemmad külma lautades warjo otsima, sest kuhho panna ni palju innimesi? Wäetimad lapsed istusid kökis penkide ehk pörmando peal, ka kui kanna poead sömalaua al, et agga kuiwa, soja nurka leiaksid. Mõnni otas seal iggatsedes, kas ehk laua pealt leiwa rasuke mahhakukkus, ehk muud pallukesi jaggati. — Mehhed otsisid tööd, naesed ja tüdrukud tenistust, ja leidsid ka Jummal tännatud, nenda et ei prukinud suurt nälga kannatada, ehk umbest kerjama minna. (Sedda tegewad siin pettise ja wallelikko kombel wägga palju: keige ennam laisad, jodikud sellid Saksamaalt.)

„Jummal tenistus olli ka, kui wõimalik, igga pühhapäwal meie pissukesses Lutterusse kirriko maeas, — essimest korda 2. Jõulo pühhal. Sakste laul ei lähhä siin mitte kidowäärt korda, sest et teine wäetenistusse mees tulleb, teine lähhä linnast, ja õiget õppimist ei woi ettewõtta. Seal peab siis pissuke orrel wahwaste aitma. — Eestirahwa eeslaulja, kes illusaste nodid tunneb, pallus ilma orrelita laulda, sest et orreli mängija Eestikeelt ei mõistnud ja

sellepärrast eksis. Nüüd hakkas waljus, illus makeele kirriko laul! Saksad jäid kuulma ja kiitma. Kaua aea pärrast olli jo Marahwas kirrikus jälle kous, südda ja su wolas tännust ja kitussest, ning taewa pole tõusis Jummal aua-järje ette healede tiwa peal laul:

„„Oh wõtke Jummalat
Suust süddamest nüüd kita,““

„Ni kui nälgas innimenne leiba, ehk kõrwend keel wet kätte saab, nenda olli Marahwas, kui issa-emma keles neile jutlust teggin ja nende nõrkend hingedele Jummal aarmo ja abbi kulutasin. Keik tullid ka pühha õhto-sõmale, ja Palmipude pühhal panni Makoggodus Stawropoli kirriko altari peale 3 uut ohwriwihko: 3 noortmeest said leritud ja essimest korda Jummal aarmolauale wastowõetud. Kui wägga tännolikkud on need, kellel kaua aega kitsas käes olnud, kes aastate pärrast jälle kord omma süddame jänno wõiwad Jummal a sõnna hallikate läbbi kustutada, ja kes usso-rammo ning waimo-kindlust Kristusse laual leidwad! — Agga kui tännamatta on paljo teitest seal, kus pühha kirri saggele ja selgeste ja puhhaste saab wäljajaggatud: läksite kirrikust möda ja koggodussest wälja, ilma et sedda kahjo ning hädda olleksite ärraarwanud, mis nende peale tulleb, kes ei kannu hoolt omma hinge eest, kes tuimad, leilad ja täis on! Tännage Jummalat Temma andide pärrast, agga mõtlege ka omma usso- ja ihhowendade peale! Aitage neid, et ka nemmad woiksid ommale koli- ja kirriko-maea ehitada, et nenda lapsed ja wannemad õppetust saaksid ja omma hinge toito leiaksid. — Kellel on ja kes Jummal a pärrast tahhab waeste Eestlastele jäggada, se saatko sedda minno kätte Stawropoli linna isse, ehk pallugo omma õppetajat ehk muud head innimest (ka Postimehhe wäljaandjat) — küllab nemmad sawad sedda seia murretsema. (Minno pealkirri on: Дивизионному Пастору Доллу въ Ставрополь на Кавказъ).

„Mõnni ku läks möda, enne kui Marahwas jädawa kohha kätte said. Essiteks tahtsid Kubberneri ma rendi peale wõtta, agga kui jubba arwasid keik õige ollewad, siis tulli keeldus: ei tohhi muud kui krono maid harrida, ei olle neil ka mitte Sakste kolonistide õigus. Surem hulk (70 ehk 80 perret) hakkas nüüd warsi krono maid nõudma, leidsid hea kohha Kassinski orgus, mis täis hallikaid, ja kus wägga hea wiljamaa, ning pallusid sedda, et kül ka siin metsa hopis liggidal ep olle. 15mal Juni kuul 1866 said kirja kätte, ja ellawad nüüd jubba seal, 50 ehk 60 wersta Stawropoli linnast lõuna pool.

„Wähhem liik (25 perret) ei tahha weel mitte hingemaad wõtta, waid lootwad weel ikka kolonistide õigust ja maid kätte sawad. Nemmad on essimestest emal liggi 20 wersta teispool Kubani jõgge, ellawad praego weel Saksatallo-poegadega kous, agga ei tea mitte, millal lubba sawad, ennast assutada. Annaks Jummal, et keik Eestlased ühhes nõus olleksid, ja ärramõistaksid, et kui ühtekokko heitwad, siis üksi laste koliminne ja kirriko ehhitamine hõlpsamine korda lähhäks. Siis wõiksid ennast ka hobil, kui üks rahwas kirriko kogguda ja õppetaja saaks saggeleminne keike tenida. Jummal tahtminne sündigo!

A. Doll,

Stawropolis, 18. Junil 1866. Ewang Lutt. õpp.”

Eesti Postimees (nr. 1), 3. jaanuar 1868, lk. 3–5

„Aestikülla” Kawkacias.

Meie teame jo, et suur hulk Eestlasi Krimmi sarest wäljarändas hommiko pole ja Kawkacias Stawropoli kubbermangus asset leidis. Sedda on meile sesamma auustud sõbber Augusti kuus 1866 No. 31 teada annud, kes ka tännast kirja kirjutab. Mikspärrast meie weike Eestisuggu omma wannemate mulla ja põllise põllo pealt jubba ni mitmes paikus mailmas, Oudowa, Pihkwa, Samara, Krimmi, Kawkasia paikades ja Siberiamaal laiali eksib ja ellab, sedda ei kanna südda siin uel aastal warsi arrutama hakkata. Seal on süüd ühhel ja . . . No olgo peale! Rõmustame parrem, et neist lahkund wendadest ikka jälle sõnumid same ja ommeti waimuski ühhendud wõime jäda. Täanna kuleme jälle neist Eestlastest, kes Krimmi poolsarest Kawkasiamale rändasid ja nüüd Aestiküllas ellawad. Kirja jättame täieste seks, mis ta meile tulles olli.

„Armas Postimees! Minnewa aasta essimessel Augusti ku päwal söitsin Stawropoli linnast wälja Kasinka orgo. Seäl, 80 wersta linnast löuna pole, on Eestlased krono maad sanud. Kawkasimaal ei olle harritud maanteed kusegil leida, saggede ka mitte silda süggawa jõe ülle. Sõidedakse ja käiakse, kuidas Jummalast lodud ma peal ja wee läbbi wõimalik. —

„Ma olli pea mäggine, pea sille kui pörmand. Tihhe rohhi kaswis peal kui küllitud, ülle põlwe kõrge. Kasinka liggidal kaeti ämmariko korraga ni kui pilwega: lendawad rohhotirtsud töttasid kadduwa päikse järrel. Kahhisedes ja sõludes läks kül wersta pikkune parw ülle meie peade. Kui Eestlaste jure jõudsime olli kotpimme, et kül kello weel 9.

„Minnule olli oksadest maea tehtud, sest hiljuti olli rahwas sia tulnud ja ep olnud weel mitte wõinud ning jõudnud maeasi ehhitada. Mõnni olli mulla kopa sees, teised telkide al.

„Kes perremeestest teada sai minno tullemisest, tulli terretama. Seädsime hoomseks ja tunnahookseks kõik kirriko asjad, teggime öhto palwet laulo ning tännoga, ja heitsime maggama, rahhul omma Jumjala tiwa al — siin kohhal, kus mönne aasta eest werre wallamine ja rövimine päwatö olli, ja kus kolme ku eest lagge, tühhi org seisis.

„Teisel hommikul läksin minna sedda külla kohta watama. Kahhe, mitte kõrge mäe wahhel on pitk org, kelle süggawamas paikas pissukene jõggi jookseb. Temma selge ja terve wessi wolab mitmest hallikaist wälja ja on külla lõppetusses jubba nõnda tuggew, et üks Eestimees temma peale weski tahhab ehhitada. Sesamma ehhitab jubba ommale mehhise tuliko. — Wasto jõe kaldat senna ja tenna pole olli mamöetja perre kohhad adraga ärrajägganud; kolmas maeade ridda ning rind tulleb põhja pole möda mägge. Liggi 100 maea asset sai ärramöedetud; nende peal seiswad praego jubba 19 maea ja palju lauti ning mullahonesi.

„Kui taggasi tullin, siis kirjutasin lauarahwa nimmed ülles, koggodus wallit-ses 3 kirriko wöörmündrit ja nimmetasid koolmeistri, kes lapsi õppetab, Jum-mala tenistusse peab, kui mind seal ei olle, ja need kirriko asjad tallitab, mis temmal wöimalik ja loatud. Siis läksime senna, kuhho koggodus sowib Jum-mala abbiga kirriko ehhitada ja õppetaja maea kui ehk kord nende keskel hinge karjane saab ollema. —

„Ollid risti walmis teinud ja kandsid ühhe kõrge kohha peale, kelle möllema poolt oead möda jookswad, ja mis külla hakkatuses ning silmade ees seisab. — Kui risti üllesseädsid, siis laulasid saeuti heäledest laulo. Ilm olli waikne, taewas selge, päike põlletas agga waljuste. Laul köllas möllemilt poolt mäggedest wasto ja tungis läbbi kõige külla. Minna luggesin 1 Mosese ram. 28, 15 ja 20—22 Jehowa töötusse: „Minna ollen sinnoga ja tahhan sind hoida keiges paikus, kus sa lähhad, . . . sest ma ei tahha sind mitte mahhajätta, senni kui saan teinud, mis ma sulle ollen räkinud;” — ja Jakobi töötusse: „Kui Jummal minnoga on ja hoiab mind siin tee peal, kus ma käin, ja annab mulle leiba süa ja rided selga panna . . . siis peab se kiwwi (se rist), mis ma ollen pannud sambaks, Jummal koeaks sama.” Jummal isse teab, kui palju ja kas süddamest seal koggodus seltsis töötas ja palwet teggi, kui ma luggesin ja kirja ärraselletasin. — Wolaks selle rahwale risti pealt armo ja römo otsata; söddiksid nemmad risti lippo al patto wasto, omma Kunninga auuks ja ennese ning liggimesse heaks!

„Saand kirriko wöörmündrid ja koolmeister omma ammetisse palwega seätud, siis läksime siit üle hallikate ja pissukesse jookso ühhe mäelae peale, leinamisse paika, surnoaeda pühhitsema. Seal seisid jubba 2 risti. Meie agga seadsime ülles sure musta risticsamba. Temma lautab omma arrud kui önnistades üle selle rahho paiga, kus need hingawad, kes wiimse wodi pandud, kes wimist korda maggama uinunud. — Agenda möda pühhitesime surno aea. —

„Orrust ei olle wöimalik kaugele wadata, sest mäe kingud on iggal pool ees. Siin kõrgel, surno aeas tõsta silmad ülles, ja näed üle made ja mäede, kül 100 wersta kaugele! Sinno ees tõstab Elbrusse mäggi omma 12,000 jalga

körge, iggawesse lummega kaetud pea ülles, ja watab, pilwetest läbbi tungides, taewa pole. Sealt tulleb wiimsel päwal passuna heäl ja ingel ärratab hauast keiki; iggawesses önsaksamiseks agga üksnes neid, kes Jesusse öigussega kaetud ja Temmaga maetud on. Waggusi läksime siit koeo.

„Pärrast löunat tullid lapsed kokko luggema ja laulma. Et kül rahwas nüüd jubba 4 aastat issamaalt ärra, siiski mõistsid ennamiste kõik lapsed heaste luggeda ja laul olli selge; sest mitto meest on Liwimaal nodid öppinud. Täanno neile, kes neid öppetasi!

„Sel aeal, kui minna lapsed luggeda ehk laulda lassin, kandsid mõnni noort meest punnutud parwed, mis ollid Kalmükkide käest ostnud, kokko, ja ehhitasi minnule senna warjo, kus enne löunat ollime risti ülles seadnud. Need seinad kaeti linna ja löuenditega. Siin al teggin ma pihti jutlust. Pea sadda hinge tunnistasid laupäwa öhtul omma pattud, agga pühhapäwal tullid pühha öhtösömale. Kül paistis pääw tullisaste, agga keige hulgate ei ullatanud mitte warri. Sedda ennam iggatses iggaüks Jummale kotta, ja palwed töusid ülles taewa Issa pole, et temma isse aitaks ommale kodda ehhitada. Hakkati ka sel päwal rahhha kogguma, agga mis wöis waene rahwas palju anda; ning maea-ehhitamise puud on siin wägga kallid.

„Minnewa süggise, kui jälle „Aestiküllas” käisin, sai mo meel halleks, sest ma näggin seal sisselangenud mullaseinad, mis Eestlased ollid tahtnud kirriko ja kolimaeaks walmistada, neid okste ja sauega katta. Kange tuul ja saddo olli neid purrustanud ja leutanud, enne kui oksti kül olli ja puid, et kattukse peale teha. — Ma kirjutasin ja pallusin abbi. Ning waat, Jummal isse satis kirja nisugguste innimeste kätte, kellel Jummal kartus ja tundmine süddames. Ma ollen siit sadik 188 rubl. 50 kopp. kirriko ja kolimaea ehhitusseks kingitud saanud.

„28. Mai kuul s. a. allustasime maea. Weel ep olnud kül mitte muud, kui põhjakiwwid kokko weetud ja kaew kaewetud, agga et rahwas omma ma pealt kiwwa leidis, mis siin wägga arwa juhtub, se olli jubba wägga önnelik assi, ja meie ei wöi selle eest Jummalat kül tännada. Ehhitamise puid pididi weel ostetud ja sia weetud sama. Sedda wöttis üks kirriko wöörmünder omma helleks; teine mees, kes tööd oskab, wöttis maea ehhitust omma kätte; keik rahwas pididi sauest linkrid walmistama, töteggiaid ilma palgata andma ja hobused pakkude ja laudade järrele saatma. Stawropoli lin 80 wersta kaugel; sealt ja metsadest teine poolt Kubani jögge, mis peale 100 wersta kaugel, töid nemmad puud ärra. Waewa olli kül nähha. Aeg olli kallis, sest iggal kohhal ollid käed tööd täis: omma maead ehhitada, põllo ja aeatööd tallitada, laudad teha ja senni kui essimesse leikuseni wöeraste jures leiba tenida. Agga Eestlane mõistab tööd teha, ja teggi sedda siin röömsaste ning ussinaste. Nenda sai siis mõnni omma maea ja ka Jummalakodda walmis, mis 215 rubl maksab ja liggi 300 innim. wasto wöttab. Ta on kui pissukene kirrik, agga ilma tornita. Wäljapoolt lumme walge, pilliroo sille kattus peal ja rist kattuse harjas. Sees on altar, punnase kallewiga kaetud, lai hõbberidest rist ees küljes. Önisteggia pea, kibbowitsa kroon temma ümber, on altari pilt. Sedda kinkis üks kirriko wöörmünder. Teine Aestiküllas mees andis sure laelütre, mis temma linnast, et küll prugitud, ostnud olli. Pissukene kantsel ei pudu ka mit-

te. Linna koggodus kinkis 2 altari lühtrit ja ristmisse waagna. Saab nähha, millal Aestiküllas, endise Kasinka orgus, kirriko kella heal koggodust kokko kutsub, siin kus essite Muhamedi usko rahwas ellas ja nende palwemaea pealt teda kokko hüti.

„Minna ei jõua Teile mitte kõnnelda, kui römus meie ollime, kui 26mal No-wembri ku päwal lauldes kirriko maeasse läksime, et minna tedda pühhitseksin Jummalat honeks! Kui römus ollime, kui kaua aea pärrast Eesti rahwas siin ommas kirrikus põlwili mahha heitsid, Jummalat tännama kõige immeliko abbi pärrast! Kuidas sullasid süddamed, kui pärrast jutlust, mis sees Jesusse Kristusse sõnnad Luka ram. 2 p. 49 s. „Eks teie ei teadnud, et ma ses pean ollema, mis mo Issa pärralt on?” ärraselletadi, — 91 hinge altari ümber põlwile heitsid ja pühha öhtosömaaea ossalisseks said! — Töeste, nüüd näwad Eestlased, et Jummal tahhab, nad peawad sia jäma. Mis nemmad Krimmis neljal aastal ei sanud, sedda on taewane issa neile siin essimessel aastal annud.

„Sedda mõistab iggaüks ärra, ja tännab omma Lojat, et Ta neile sedda paika juhhatas. Et südda täis rómo, sedda olli iggas laulus ärratunda mis laulsid; mitto laulo lauldi kirriko pühhitsemisseks ka nelja heäleaga. Täanno, täanno Jummalale kõige armo ja armastusse eest! Temma hoidko, ni kui omma maea siin küllas kõige kahjo ja kurja eest, nõnda ka kõik külla! Öhto tuli koggodus weel kord kirriko. Sest meil olli jo surnute pühha, ja sai weel jutlust peetud. Joannese Ewangeliumi 14ma peatükki hakkatus olli meie waimo juhhataja. „Minno Issa maeas on mitto ello asset. Kui se nenda ep olleks, siis ütleksin minna teile: Ma lähhan teile asset walmistama.” Kättega tehtud Jummalat koeas peame ennast walmistama, et kui meie järgi tullakse, taewa iggaweste wärrawatest wõime sisse minna Jesusse au riki.

„Meil olli kahhekordne pühha! Meid önnistas Jummal, agga Temma önnistas meid hea inimeste läbbi. Need, kes Aestiküllas kirrikomaea aitasid ehhitada (Tarto linna öppetaja läbbi saime ka 30 rubla, ja Perno liggidalt 10 rubla), önnistago neid Jummal, ja tassugo neile tuhhande wörra. Nemmad on head teggo teinud Jummalat auuks ja liggimeste hinge kassuks. Jummalat puhhas sõnna ja selge öppetus ärgo lõppego ial Aestiküllast, waid lautago ennast siit laiale selle rahwa sekka, kes ümberkaudo ellab!

„Siin Aestiküllas ei olle mitte kõik Eestlased kous, kes Krimmist ärratullid, waid perret 20 on ennam kui 200 wersta Stawropolist löuna pool, Mosdoki linna liggidal. Nemmad ellawad Sakslaste küllas, Kana nimmi, ja nende öppetaja on Deggeller, Shweitsimaalt, kes agga mitte sõnna eestikeelt ei möista, ka wennekeelt ei könnele. Sellepärrast tahtwad nemmad mind palluda, et ma kord aastas nende jure tullen, kui Mosdoki linnast läbbi söidan, Lutterusse usko inimessi wäetenistusses üllesotsides. Kahjo et nemmad senna läksid, agga otsisid kolonistide öigust. 8 perre tullewad kewwade weel Krimmist Aestiküllasse, sadikud ollid jubba siin ja wötsid loa-kirja. Ma ussun, et kõik Eestlased Krimmist sia tullewad, sest ma on seal sant, siin agga wägga hea. Küllab nemmad Aestiküllas, ehk seal liggidal leiba kül leidwad. Mo palwe on, et Lutterusse usko kihhelkond, mis öppetajat wöiks hoida, senna saaks, siis ei kau usk ei kau ka keel ja rahwas.

Oppetaja A. Doll.”

Eesti Postimees (nr. 41), 9. oktoober 1868, lk. 324–325

Stawropolist. *Öppetaja Doll*, olgo terwe, on meile Kaukasiast kirja läkkitanud, mis 20. Sept. kirjutud. Ta ütleb Äestiküllarahwa käe siamale hästi käiwad. Sel suwwel olla Hio sarest kolitud Eestimees senna läinud, kes neile kirrikotenistust peab ja tullewal talwel nende lapsi kolitab. Palga maksmine olla ka seal mõnnel alles wöeras assi, ja ei jaksada mõnni weel ärramöistma, et enne wannast ka koolmeistride palgad tallomehhe ommast waewast maksetud sai, kuid olli agga se wahhe, et üllemad ja wallitsejad sedda makso peusse piddid wõtma. Praego wöida Eestlased Äestiküllas ilma kubja keppita koolmeistri palka isse temma peusse pista, agga — ikka olla weel mõnda leida, kes sundimist sallib, teiste armust ellada ja teiste tassumata higgsi läbbi omma lapsi tahhaks kolitada lasta. Ühhelhobil sawad Äestiküllas rahwas ennam weel kidetud, kes ärratundwad, et se wannematele häbbiks on, kui nemmad omma laste öppetuse eest kõige suremat hoolt ei kannu. — Pärrast seda, kui öpp. Doll teada annud, et Perno linna lähhedalt 6 perrekonda 20. Augustil hea terwisega Äestiküllasse jõudnud ja kubberneri käest lubba sanud, ennast senna assutada, kui külla ja maakonnakohhus neid wastowötnud, — ütleb ta nõnda:

„Minna saan mõnni kord kirjasi Eesti ja Liwimaalt, Tarto, Willandi jm. poolt. Innimesed palluwad mind, neile kirjutada, kuidas siin luggu, mis willi maksab, kuidas assutamise kord, kas abbi antakse, kas krono wöi mõistniko maa peal? — Neile kõigile minna annan Teie läbbi awwalikult teada, et ma mitte ühhele neist kirjadest kostust ei anna, et mitte wimaks ei arwata, minna püda sallaja rahwast sia kutsuda ehk eksitada. Üksnes *öppetajatele* ehk „*postimeestele*” kirjutatan minna, mis iggaüks luggeda wöib. — Tõssi on se, et assutamise tarwis abbi kuskilt ei anta, muud kui tühhi krono maa ja 3 essimest aastat ilma obrokita. Pärrast sedda aega maksab igga rewisjoni hing,

kes 15 desjatini maad Äestikülla jures saab, — 5 rubl. hõbb. aastas. Sõawäe tenistus ööldakse 3mal lisul tulles. Maead ehitakse sawwi neljanurgete tükidest, mis päike kõwwaks põlletanud, ja kaetakse hõlge ehk rogdaga. Puud on wägga kallid ja peawad kaugelt todud sama. Wessi jookseb selge ja külm läbbi külla, ka wõib iggas õues kaew kaewetud sada. Willi, mis se aasta kuiwa pärast mitte wägga heaste ei kaswanud, maksab ennamiste ni palju: 3 Ria wakka rukkisi 3 rubl., 3 Ria wakka nisusi 5 rubl., 3 wakka kaero 1 rubl. 70 kopp., 3 wakka odre nisamma palju, 1 paar härgi 40 rubl., ja peab maa ennamiste kolme pariga küntud sama, sest ta on kõwwa ning sitke. Kartohwid, kaapsad, oad ja erved kaswawad heaste. — Aprilli ku lõppetusel saab põld tehtud ja Oktobri kuuni on ilm soe. — Mis tee sia wiib ja kui palju rahha tee peal kullub, seada teadust saab iggaüks ommalt maalt, ehk wõib kullutud rahha kokko arwata, kui ta siin on. Ühhel on ennam tarwis, teisel wähhem. Jäge Jummalaga!

Teie sõbber A. Doll.

Stawropol, 20. Sept. 1868.”

Eesti Postimees (nr. 37), 17. september 1869

Perno Postimees (nr. 13), 15. oktoober 1869, lk. 325–327

Stawropolis, 13. Augustil 1869. „Armas Postimees! Minnewa süggisest sadik ei olle mitte üks ku möda läinud, kui mitte mõnned Eestlased ei oleks sia jõudnud Kaukasia maale. Wahhelt tullid üksikult, wahhelt sures hulkas; siis puhkasid Stawropolis, kunni kegi neid Kasinka juhhatas teiste Eestlaste küllasse. Juhtus agga ka, et nemmad — ni kui nimmelt enne Jõulo — minno jure tullid ja tunnistasid, et jõud otsas, külm ja nälgi käes, ja ei tahtnud linnast kaugeemale minna. Minna otsisin mõnnele tööd, agga kuhho sa innimesi panned, kes ei mõista siin wenekeelt? Pitka teekäimisest, nõdrast toidusest ja külmast ollid palju neist haiged ehk rammust lõppenud; üks naene ja temma laps, mis tee peal sündinud, surrid ka pea minno maeas ärra. — Teised jälle tullid ja pärrised warsi järrele, kus kubberneri herra ellada, et temma käest rahha ja abbi wastowõtta; ning taplesid wägga, kui arro said, et pettetud ollid, ehk isse ennast ollid petnud. Siit ei anta jo mitte koppikut, mitte küllimito wilja, ega pu tompi abbi — ei kuulgo ommetigi üks kord ja sago arro! Ka on need kolm aastat mödas, millal esimestele tullejatele se maa koht ilma maksuta anti; nüüd peawad nemmad kõik pearahha maksma, nisamma kui teised krono tallopoead, ka nõutakse weel need wõllad tagga, mis neist Krimmi poolsares ehk Liwi kubbermangus tehtud, ja missest arwasid siatullemise läbbi lahti peasnud ollewad.

„Kes sedda ei ussu, mis minna kirja läbbi teada annan, küllab need sawad sedda tõeks piddama, kui omma rahwa wennad kerja-kottiga nende pole taggasi tulles ning räkiwad, mis siin näinud ja õppinud. Sest jubba on mõnni perrekond tee peal, issamaale taggasi minnemas. Nemmad ollid ku ehk kaks,

näddal ehk kaks siin, ja siis pöörsid ümber; ollid hobbuse ehk wankre, ehk rided ärramünud, et agga sögi tarwis koppikut kasso saaks. — Agga miks nemmad ei jänud sia, miks mõnned pöörsid jubba Stawropoli linnast ümber? Iggatsemine Eesti issamaa järrele, omma lapse mõistus, laiskus ehk ka tulline palla, mis mõnne haigeks teggi, aeas neid. Senna jure tulli, et ei leidnud mitte kulda egga hõbbedat, ka mitte walmis maea ehk maggasini aita, mitte illust metsa egga külla akkende ees tassalist silledat maad, ka ei langenud mitte wanna sõbber ehk suggulane otades ümber kaela ja ei teretanud mitte tull-emast, waid kõik näod wõerad, süddamed weel külmad. — Agga kas sedda jubba ommal wannal kohhal ei wõinud arwada?! Ning kes on kirjutanud ehk arro saatnud, et Kasinka külla maa paradisi aed on? — Eks minna ei läkkitanud Teile, armas Postimees, kirja, mis teie paunas aastal 1868 Nr. 1 kõik luggejad wõisid leida ja sealt ello ja kohta siin Kaukasiamaal tundma õppida? — Eks ei loe nemmad, et Eestikülla orgus on, kahhe mäe wahhel, kus poolt „ei olle wõimalik kaugele wadata, sest mäe kingud on iggal pool ees;” et mets teisel pool Kubani jõgge, mis peale sadda wersta kaugel,” et „lendawad rohho-tirtsud” siin wõiwad wilja põllo peal rikkuda, et „pääw siin tullisaste põlletab, ka et siin „kange tuul ja saddo” — ja et Eestlased siin peawad tubliste tööd teggema, ehk wõeraste jures eiba tenima, senni kui essimese lõikuseni. — Minno kirri ei kõnnele paradisi aeast middagi, ehk neist päewadest, millal ilma töta ja waewata siin wõiksid need ellada, kes kaugelt Eestimaalt ärratullewad. Kes seda wasto Jummal tahtmist sowiwad ja otsiwad, need ei leia sedda siin, egga kuskil. Ärgo raissago nemmad mitte tühjalt omma rammo egga koppikut 4000 wersta möda maad hulkudes (se on: sia, ja jälle taggasi), ehk ka weel ennam, nõnda kui mõnned, kes ommal maal mitte ei mõistnud järrele küssida, kust tee Stawropoli lähhäb ja sellepärrast essiteks Odessa ehk Astrahani linnas kulamas käisid, enne kui pettetud ja kiusatud ja risutud sia said. — Weel üks sõnna neile, kes ehk tahhaksid siin tööd ja waewa nähha, ja sellepärrast ei tahha pitkast teest tagganeda: Krono on siitsadik Eestlastele üksnes Kasinka külla maa annud, kus kohhal perret 150 mahhuwad ellama. Minna arwan, et ni palju rahwast, kui mitte jubba ennam, siin kous on, et kül weel mitte kõigidel lahtilaskmise kirja Eestimaalt, ehk wastowõtmise kirja Stawropolist käes ei ole. Käisid kül ka sadikud Kubani jõe wallitsuse jures Jekaterinodari linnas, agga et neile mäggede sees 30 dessätini perre peale maad pakkuti, mis ei ole wilja maa, siis ei wõtnud nemmad sedda mitte. — Muud maad ei antud, ja ei olle ka pea mitte sada, sest Wenne, Saksa ja Tshehhi rahwast langeb wägga palju Kaukasiamaa peale.

Õppetaja Doll.”

Sähke nüüd, seal on jälle sõnnumed Kaukasiast, agga mitte rõõmsad. Teises kirjas ütleb õpp. Doll weel jure: „Ma tahtsin mödaläinud pühhapäwal (10. Aug.) siin Stawropolis tenia Eestlastele jummalatenistust piddada ja arwasin 10—15 hinge kirrikus eestleidwad. Agga mis ma leidsin? Selsammal hommikul ollid 15 perrekonda Hiomalt sia jõudnud ja minno weike kirrik õiete täis. Ja ommeti ei tea kegi, kas nemmad weel rumi leidwad. Neile, kes Kasinkas jubba ellama assunud, on sähhärdused juretulliad sureks ristiks. —

Lõikus lähhäb siin tännawo korda; olleks agga weel rohkem, kui Eestlased Bessarabia assujate wisil 5 kord rohkem künnaksid, ehk neil jõudo olleks, uut maad üllestehha. Tännawo süggise tahtwad ossast katsuda. — Hobbusewargusega on Kalmukid ja Kassakad mitme perremehhele suurt kahjo teinud.”

Eesti Postimees (nr. 7), 18. veebruar 1870, lk. 27–28

Kaukasiast kirjutab õpp. Doll:

„Armas Postimees! Pitk on kül tee, agga pallume ommeti, meid siin Kaukasiast mitte ärraunustada, waid kuulma tulla ja meile ommalt issamaalt arro tua. Mõnned on siin, kes teid pikkisilmi otawad.

„Nelja aasta eest, olli Stawropoli linnas Eesti nimmi ja keel wõeras. Praego mitte ennam. Igga näddala on 2 lada päiwa. Saggedasta näed sa siis Eesti rat-taid turro peal ehk meie ulitsates ja kuled Eestlasi jutto aeawad. — Tallisel aeal tullewad paljo maarahwast linna tenima ja kaswab nende hulk, kes Eestimaalt tulles waesuse ehk nõdruse ja haiguse polest ei sutanud Kasinka kül-lasse minna ehk senna ellama jäda.

„Kas tullewad siis ikka weel põhja poolt sia hommiko maale? Jah, tullewad! Tullid ni paljo, et küllas ennam kortre kohta ei tahtnud leida. Näggin Juni ja Augusti kuul sisserändajaid Hiidlasi wihma käes lagge taewa al ehk omma telkide ja wankride sees. Kuulda olli, et ei loata poleski ennam Eestlasi assu-tada Kaukasia maal. Kuhho pididi se rahwa hulk jäma? Sui läks möda ja inni-mesi langesid Eestimaalt weel ennam peale. Sellepärrast käisin minna meie kubberneri herra palwel. Nüüd läkkitas temma Kasinka järrelkulaja. Se mõus. Otsiti 3 wersta kaugemal teise külla kohta. Septembri kuul said ued perremehed lubba, senna assutada. Külla nimmetakse „Mäe al” küllaks, sest et temma Kasinka orrust wäljas ja seal kohhal on, kus laggendik hakkab.

„Talwe wasto ei wõinud suurt ehhitust ette wõtta. Jõud ollid wäetimad. Ehhi-tasid wäljamõedetud kohtade peale koopad. Seal ellawad nüüd nendega ennamiste kous, kes minnewal aastal Oktobri, Nowembri ja Detsembri kuul weel jure tullid. Ello on toido polest waene. Kül- ja kõhhu-tõbbi pinab uut rahwast, surm laastab ommalt poolt. Mõnni on pitka teed tulnud, et agga siin, kaugel issamaast, ja lahhutud ommaksetest, wõeras muldas hingada.

„Suur kaebtus on ka warguste üle. Öhtul ja ösel tullewad Kalmukid ja muud kurjateggiad ja wiwad ellajad küllast. Ei aita otsimine. Mis widud, se kaddu-nud. Mõnni mees on sel kombel hopis waene ja ellajatest paljas. Misga nüüd põldo harrida? ühhel maal, kus pead 3 pari härge ja ennam adra ette pann-ema kui künnad, sest maa on kõwwa ehk sitke. — Kül luggejad ehk mõtle-wad: omma holetus! — Mine ikka! — Essiotsast ei holinud rahwas ka tõest mitte nõuandmisest; arwasid Eestimaal ellawad; ei pannud wahti, et kül lau-

dad walmis ei olnud. Nüüd on õnnetus kibbedaste õppenud; agga weel ei olle wargus mitte lõppenud.

„Aitago Jummal sui pole. Talli on kül pehme ja siitsadik sullab päwal se mis ösel külmetab, ja maa on iggal pool must, siiski ei wõi karja wäljal kous hoida, ja maeasi ehk laute ehhitada, ei ole ka mitte wõimalik.

Küllap ka muido mõnda olleks kirjutada ja kaebada, kui lota wõiksin, et innimesed Eestimaal omma õppetuseks ja kassuks loeksid; ni kui: et kreiskohtomees tahtis jubba kõik perremehhed mullahonetest wälja aeada, kui mitte temmale iggaüks paar rubla ei maksa. Rahwas olli sures kartuses. Tullid kubberneri herra jure. Siit anti käsko, et wõiwad ellama jäda, ja ni kaua, kui kõik kirjad ja ümberkirjutamised walmis ei olle, tohib igga perre üks tessätin maad ilma maksuta künda. Lahtilaskmisega Eestimaalt ja wastowõtmisega sia maale raisetakse ka palju aega. Innimesed tullewad sia, mõned ilma passita, teised walla passiga, teised punnaste lehtedega, surem hulk kül ka õige passiga, — ja kõik mõtlewad, et siin ilma wiwimata maea kohta ja maad kätte sawad. Ikka on ka weel se walle mõtte ehk lotus mõnne mehhe peas, ja pean minna tedda kuulma: et assutamise tarwis Kaukasiamaal krono polest siin abbi rahha ehk wilja antakse. Kes sedda ütleb, se pettab rahwast. Minna ollen nüüd jubba aastat wiis siin, tunnen heaste kõik Eestlaste ja Sakslaste hädda ja waewa assutamise jures, agga mitte üht koppikut ehk wilja terra ei olle minna näinud ehk kuulnud neid sawad.

„Sakslased said essiotsast siin maad kingitud, nüüd ei anta neile ka sedda mitte, kui tahtwad kolonistide õiguse jäda (mitte rekrutisi anda etc.). Olgo rahhul, kes weel maad ilma sure rendi maksuta saab. — Kuulda olli, et 3 ehk 5 aastat ilma maksuta wõiwad assumise aeal ue maa peal ellada. Kuidas kohkusid agga Kasinka perremehhed, kui nüüd korraga nende käest mitte üksnes neljandama aasta krono maksud pärriti, waid ka möda läinud 3 aasta rendi maksud. Ka kõik wõllad, mis Krimmi poolsares teinud, peawad tassatud sama; wäljarändamine ei peasta keddagi. — Sel kuul wõetakse liso läbbi essimene rekrut Kasinka küllast. Kasinka laste kolist ei tahha minna mitte sõnna lausuda; peaksin jo laitma ning kaebama. Piddin hilja õppetud koolmeistri temma palwet möda ammetist lahti laskma; sest kes wõib jäda, kui tö ja ammet tedda ei toida?!

„Linnas ollen minna igga pühhapäwal, millal Stawropoli juhtusin, pärrast lõunat Eestlastele jutlust teinud. Enne lõunat on Saksakele Jummal tenistus ja tenijad innimesed ei sa ka sel aeal mitte hõlbsaste koddunt lahti. Holega tuli surem hulk kirriko. Liggi 100 ehk 120 hinge loen ma Eestlasi sel talwel linnas.

„Aitago Jummal ja wallitsus, et need, kes kord Kaukasia on tulnud, nobbeste kindlad kohhad sawad, ja et siis innimesed ka talwe aeal wõiksid omma külasse jäda; sest linna ello siin maal ei olle maarahwale mitte sowida. Hoidko agga ka helde Jummal, et need, kes seal maal omma au ja hea nimme on matnud, sia mitte ei tulleks ja wanna wisi parremaid innimesi ei eksita ehk segga. Annaks Jummal et iggaüks, kellel weel ommal maal koht ja leib on, sedda hoiab, ja mitte kerge melega käest ei anna, willu järrele nõudes ja

jookstes. — Kes waene, se jääb pitka tee peal waesemaks; ja on temma perre tuggew töteggia, siis wereb mõnni aasta möda, kui temma jõukamaks saab. Igga asja hakatus on raske! On perre nõdder ehk laisk, siis wist on nisamma hea, möda Tallinna ehk Rakwerre linna ulitsat ehk kuskil teisel kohhal kerjanda, — kui Stawropolis. Siitsadik ei olnud Lutteruse usko kerjajad siin mitte nähha, nüüd laulwad Eesti lapsed, leiwakot põigiti üle abbu, maakeli laulusi Wenne ukse läwwede peal ehk nende koddades. Pöörgo suur Jummal sedda põlwe ja õnnetust. Jäge terweks!

Stawropolis, 20. Jan 1870. Õppetaja Doll.”

Eesti Postimees (nr. 15), 15. aprill 1870, lk. 59

Stawropolist. *Ülleüldene wastus mitme kirja peale.* Olgo terwe, õpp. A. Doll on meile ommalt poolt jälle teadust saatnud ja sellega ühhelhobil mitme kirja peale, misga tedda siit maalt waewatakse, wastust annud. Muido jättame kirja putumata nõnda, kui olleme sanud, kuid sedda ei mõista meie, mikspärrast wäljarändamise himmulised, kes omma sündimise paikas ei arwa ennam ellada wõiwad, mitte wähhema kullu egga waewaga ei leppi, kui just Kaukasia minna? —

Luggege nüüd Stawropoli kirja.

„Armas Postimees! Äрге pange pahhaks, kui ni lühhikesse aea pärrast jälle omma tähhe Teie peusse pistan. — Mis tehha? — Ollen endele nõuks wõtnud, üksnes Teie ehk õppetajatte läbbi neile Kaukasiast arro anda, kes mõtted on sia pole pöörnud ja minno käest on teadust pallunud.

„Hiljako tullid 2 ramatut minno kätte, teine Rakwerrest, teine Koddawerrest. Rahwas tahta sia rändada. Et agga juttud mõnnesuggused olla, mõttelda nemmad weel järrele ja palluda minno käest selletust, enne kui kõik wannal kohhal ja issamaal mahajätta. Nende küssimiste peale wastan nüüd, kui palju tõeste tean. 1) „Kas on weel maad Kaukasiast?” — Küssiminne on lai, Maa on suur. Mis minna kõigist paikadest tean? ei sowi ma ka mitte, et rahwas siin laiale pillab. Kes agga Kasinka maid mõtleb, se kuulgo: Webruari kuu lõppetussel olin selle maanurga peal, mis Eestlastele Kaukasiast on antud, ja olin 3 päwa küllades, mis neist ehitud. Seal näitas minnule Walla wannem trükkitud wenne-keele lehhe, mis temmale olli kreisi kohtust sadetud. Se leht tunnistas, et Eestlaste maa jäggu 16,057 dessätini 218 sülda suur on. Nemmad makswad 1870 aastal igga dessätini eest 2 koppikut kubbermangu wallitsusele, peale sedda 1 rubla 53 koppikut pearahha; 2 rubla 58 kopp. tallo renti (obrok); 34 koppikut krono maa makso (на государственные земткие повинности) ja 36¾ kopp. koggodusse üllespiddamisse makso (общественного сбора): kõik igga rewisioni hinge pealt ja iggas aastas. Kolm aastat anti kül assutamisse aega, nenda et siitsadik maksusi ei küssitud. Se ei tähhenda

agga mitte, et sedda rahha kingiti, waid odeti üksnes. Neljandamal aastal nõutakse korraga 4 aastased krono maksud.

„Kasinkas ollid sel Webruaril essiteks 73 rewisioni hinge täieste wasto wõetud, ja igga ühhele arwatakse 16 dessätini. Loeme 102 rewisioni hinge essimeste jure, sest ehk ni mitto on jubba siin ja on omma palwe kirjad Kubneri herra kätte annud, et maad saaksid, — siis on selge, et weel mõnni sadda Eestlast selle Kassinka maa peale mahhuwad ja wastowõetakse, kui lahtilaskmise ehk kohha otsimisse puhtad seddelid ommast endise waldadest käes.

2) „Kas woib ka Kaukasias maad osta ja mis temma hind?” — Kostan: Sakslassed on mullu mõnni tuhhat dessätini ostnud. Maksid 11 rubla igga dessätinist. Tännawo aastal kauplewad jälle kaugemal Kubani jõest, Kalmükkide laggendikkude pool: 6 rubla dessätinist. Pealikud müwad.

3. „Kas siin mõisnikuid olla, kes sowiwad omma maid ärrarentida?” — Juhtub ka nisuggust. Kaup on mõnnesuggune. Et agga minna sest ei olle näinud mingisuggust head sündiwad, ei sowi minna kellegile mitte sedda põlwe. Tuhhat ja ennam wersta koddunt tulla, ja aasta siin, teine seäl ilma pärris kohhata, ilma kirriku ja kolita wõõra rahwa seas hulkuda, se ei ole mitte ihhu egga hingele kassuks.

4. „Kui agga omma jõu ei ullata teed Kaukasia käia, sesuggust maa peremehhi kas ka olla, kes Eestlasi sowiwad omma maa harrijaiks, siis nemmad tee rahha annaksid waeste innimestele.” — Kas tahhate kottis kauba teha? Müüd ennast naese lastega kauaks aeaks ärra, ja ei tea kellele ja kuhhu! Jätke nisuggused mõtted ja meled mahha. Ollid mõnned perred Wenne ehk Sakslastega kous minnewa sui ning talwe. Keel, kombes, söök ja usk ei sünni ennamiste kokko! Wennelassed isse pilkawad neid, kes kül nende usko, agga siiski Eesti kuub selgas ja Eesti keel suus; — nimmetada neid „tshuhna-russideks.” — Wimaks pöggenewad jälle Eesti wendade sekka, ehk warruwad ennast walmis, et Eesti maale taggasi minna.

5. „Ikka uesti küsiwad: „Kas puid ehk metsa on?” Kaugel, 80 ehk 100 wersta Kassinkast emal, ja ka seält ülle mäe ja wee weddada. Siin maa on paiguti mäggilinne, teine sille. — Miks siis senna ei lähhä ellama, kus mets kaswab? — Wanna sõnna ütleb: Kes kassile kalla annab? nende ei woi jo need rahwad, kes wiimaks tullewad, mitte ota, et need kes enneminne metsakohhad kätte said, neid teistele jättaksid. Metsa on kül weel, agga se mäggede peal ja orrude sees. Ning põllumees sowib tõeste kõige ennam laggendikko. — Ühhes Eestlaste maa nurkas on pissuke noor tammik. Kui sedda holega hoidwad ja kaitswad, küllap siis kord ka kassu temmast sawad.

„Nüüd tahhan weel mõnne sõnna „Alt-mäe küllast” kõnnelda. Temma on wersta 6 Kassinkast Stawropoli linna pole. Umbest kus suur laggendik hakkab, seal mäe jalla jures on Eestlased tedda assutanud. Kaks hallikat, mis „Surest mäest” jookswad, andwad küllale parrema wee. Kaewudes öeldakse wessi kibbeda maoga ollewad. — Kõik maead ollid polestsadik maa sisse kae-

watud: mulla honed. Minna käisin wie sees, kus haiged langesid. Waesed on need urtsikud: ennamist inimessed ja ellajad ühe kattuse al ummukeses, ilma wahhe seinata mõnnikod. Sest tõuswad tõbbed. — Sool-leib ja wessi on kõige saggem toidus. Teised on ni waesed, et ei jõua muud osta, teised peitwad omma koppikud ärra ja hoidwad kas maea ehhitamise ehk ellajate ostmisse tarwis. — Kes siis nõukas mees, se saab eddasi; agga hallastago Jummal waeste peale ja pöörgo laiskade meled, ehk nende mõtted, kes siit jälle kaugemaale sowiwad ja Krimmi poolsarest ehk Türgi pirist kõnne tõstwad. Kes terwed ja wirgad on, ja otsiwad need tööd, leidwad sedda kiwwi tee ehk sütte kaewamise jures, ja sawad 5 ehk 10 ja ennam rubla kuus, kuidas mees ja mõistus. Kes agga nõdrad ja haiged, ehk haigede hoidjad, nende luggu on willets.

„Noh, ehk Jummal pörab pea. Kes külwada wõib küllap se ka lõikab, ja kui agga oma põllu pealt kord leiba sööb, ni kui se hulk, kes 3 3/2 [?] aasta eest Kasinka tullin, siis on ellamine kergem, ja woiwad Jummalat tõest tännada, sest ma muld on hea ja kaswatab mõndasuggust wilja. Webruari kuul, kui minna pühhapäwal kirrikust tullin, kus mõllemast küllas kokko 221 hinge armo laual käisid ja palwe maea ni täis rahwast olli, et mõnni mees ukse ees seisis, — siis olli illus soe ilm ja essimised lilled õitsesid Kasinka wälja peal. — Esmaspäewal tullid jubba wenne tallupoead ja pakkusid ennast omma härgadega põldo kündma. Kellel abbi tarwis, se saab sedda nende käest praego, peab agga heaste maksma, ehk heina teggemisse aeal niitmise ehk loowõtmi-sega tassuma.

Waat, nüüd teate jälle wähe ennam Eestlaste ellamissest siin Kaukasia maal. Kui ärra tüddite kuulmast, siis andke teada, armas sõbber! Peterburri ja Mosko linna sõitsite isse, et omma silmaga waatma. Ehk tullete ka sia, kui Eestlased Teid kord heaste woiwad wasto wõtta. Teie sulg wist parremine ja täieminne annaks rahwale teada, mis silm näeb ja kõrw kuleb. Raudtee toob jo jubba Riast ehk Pihkwast kunni Asowi merre randa Taganrogi linna ja eddasi Doni jõe kaldale Rostowi läbbi Aksai allewisse. Seält on weel 350 wersta meile ja siit 74 wersta Alt-mäe külla. Tee on pitk, kes teab, kas tassub waewa!

Jäge se kord Jummalaga! Teie tuttau

A. Doll

Stawropolis, 17. märtsil 1870

Eesti Postimees (nr. 44), 4. november 1870, lk. 174–175
Perno Postimees (nr. 49), 9. detsember 1870, lk. 385–386

Kaukasiamaalt. *Wäljarändanute elust.* Sealt kirjutatakse meile: „Armas Postimees! Kui minna tännawo kewade Teie lehhes omma kirja luggesin, siis arwasin: „Küllap se mõub, ja panneb mõnne mehhe mõtlema! Nüüd jäwad

tõest issamaale, kui kuulwad, et Kaukasias assumine ilma abbita ja wägga waewaline on.” Asjad agga tullid teisite.

„Mind es olnud umbest koddo, kui Suiste pühhil koraga 332 hinge Jõhwi poolt Stawropoli linna jõudsid. Ulits olnud täis Eestlasi nende hobbuste ja koormatega. Kohhus õiendanud ruttu kirjad ja saatnud neid eddasi Kasinka maade peale. — Assutasid Almäe küllas. — Pärast tullid weel mõnni kümme-kond teistest Eesti kihhelkondadest järrele ja läksid senna.

„Juhtus agga ka luggu, et mõnni wanker Stawropoli jõudis, ehk weel kauge-male; ka siis, saand wersta tuhat Wenne maad läbbi sõitnud, pöörsid 40 ehk 70 wersta siin pool Kasinka maid taggasi koeo pole. Minna sõnnelesin nendega. „Mäed olla wägga kõrged ja hiilgaw lummi keskel seäl hirmutada neid. — Wet ei olla mitte, ja — —” nüüd lissati weel mitto jutto jure, mis kui umbrohhi sündised ja kossusid. — Mingo taggasi! Seal ei olle muud middagi pahha, kui et kerge melega koddunt ärratullid, warra raiskasid ja teel suurt waewa näggid — wimaks häbbi, kui jälle wannas kohtas Terre, Terre sowiwad ja sawad. Öppigo neist teised, ennam mõtlema ja järrele kulama, enne kui wälja rändawad.

„Muidogi! *Kaukasiamaa* — et kül mõnnest asjast rikkas ja Jummalast õnnistud, — ei olle polesgi meie kallis issamaa. Eestimaa on Jummalast Eestlasele kingitud, tuhhande aastade eest. Ümber Länemerre ellas meie õnnisteggija Jesuse Kristuse aeal ja palju enne sedda Soomlane ja temma wend Eestlane. Se pitk elloaeg wõis kül nende sou jured ja wõssud süggawest selle maa mulda põhjendada, ja maa ning metsa, merre ning mäed neile, kui wannemate mullaga täidetud ning pühhitsetud, kalliks ja armsaks tehha. Siin ollid nende eeswannemate rōmopäewad, — selle maa peale langesid nende silma pissarad. — Kaukasias on igga koht wõeras, uus. Kus on meie walged kirrikud omma sirge sõrmega taewa pole? kus meie illusad metsad: kusikud, männikud, kus meie kassenõmmed? Need puud ei kaswa mitte siin al laggedal. Kus meie tassased teed, meie harritud põllud? — Siin ei olle teedel rawi äres, ei põllul lanki ehk aida ümber. Kus on meie kennad kaldad omma kallasagiga, meie lahked, laidud ehk sared, meie järwed ja jõed? Siin on ennamiste tühjad laggendikud ja näggusad honekohhad, kelles wessi sorrinab, kui saeab ehk lummi sullab. Siin lumme mäed ja mäe jooksud.

„Ommeti on sedda maad, mis põllomehel tarwis, siin palju rohkem, kui temma Eestimaal sedda kätte sai. Mõnni jaggo otab alles töömeest omma adra ja ekkega. Kelle perremehhel assutamise kirjad (kedda endised kohtud mõnnel pool liig kaua koddo hoidwad) selged on, kellel jõudo ja Jummalast abbi, küllap se siin toibub.

„Mihkclipäwal ja Lõikuse pühhal olin minna jälle *Kasinkas* ja *Almäel*. Kirriko rahwas ei mahhu mitte ennam pissikese majasse. Praego kutsub meid jubba kel kokko, mis kahhe samba wahhele on ripputud. Olgo terwed, wõormündrid korjasid koggoduses rahha ja ostsid ladalt 60 rubla eest kella. Nõnda lähwad kirriko asjad ka siin sam sammult eddasi! Lodame, et mõnni sowimine — kõige ennam laste kolitamisest — pea täidetud saab. Ei wõi minna kül mitte kaebada, et surem hulk Eesti lapsi ei tahhaks ehk ei oskaks luggeda —

Jummal ei olle neile ka tõest mitte wähhem pea ja aio annud kui teiste Eüropa lastele — agga waesus, ränk töö ja mõnne issa-emma mõtte, et ennam kui luggemist ei olle innimesel waja — on kammits nende jalges.

„Almäel tõusid kõnned, et sowida isseennese keskele tulles suil palwe ja kolimaja ehitada. Tännawo talwe aga tahtwad lastekoli hakkada, üritud mulla hones. Lähhäks kül tarwis, sest Almäe perrede ja hingede arro on jubba rohkem kui Kasinkas. (Kasinkas ellawad peale 400 hinge, Almäel peale 500.)

„Weel on 8 perret asset kolmandamal kohhal. Se küllake on *Newinka* sorri kaldal, ikka Kasinka maa peal, ja wersta 15 liggemal linna, kui Kasinka külla. Kaswab temma, mis lota on, sest mitto perre on seks talweks Stawropolis, kes tulles kewwadel maale lähwad, — siis jääb Almäe Eesti küllade keskele paika. Mis arwate? mõtlewad juba, et kord Jummal tahtmise ja abbiga ehk senna kirriko ehitawad, kui ka kõikidel ennestel süddame sowimine olleks ja Jummal kartus ning armastus rindus. Aitago taewa Issa waest rahwast ikka parremale.

„Se aasta kidduwad jälle palju neist, kes wimati tulles. Mullo heitis kül- soe- ja kõhho tõbbi mõnda meest turbla alla; — praego needsammad haigused.

Stawropoli linnas on ka parrati hulk Eestlasi: Tenijad poisid ja tüdrukud, rätseppad, kingseppad ehk puseppad. — Igga pühapäwal pärrast lõunat on meil Jummal tenistus Sakslaste kirrikus, kes enne lõunat kous. Ka siin lähheks laste kooli tarwis. On agga umbest neist perredest sia mahha jänud, kes ei suda ennam Kasinka minna, ja ossast kerju warral hinge ja ihho ühhes hoidwad. Wõtta sealt palka ka koolmeistrile! Saja olleks kül mees; peab agga isseennast kätte tõega toitma. Temma loeb jutluse kirrikus, kui mind pühapäwal linnas ep olle.

Panneme kõik Jummal kätte, — temma armo ja hole al kaswame! Õnnistab temma mõnni aastat põllo wilja, nago se aastase lõikuse Kasinkas, ja hoiab kahjo eest, — küllap siis parrema ja rohkema leiwaga rahwas ka läeb soowimas, et ennest ihhud, katted, majad ja mõistused puhhendud ja harritud sawad ning lapsed ennam õppiwad.

„Mul olleks weel wähe räkida neist Eestlastest, kes kaugemal Kasinkast ja Stawropolist siin Kaukasiamaal ellawad, jägo agga teiseks korra, kui jälle aega ning tahtmist. — Jummalaga!

Õppetaja A. Doll.”

Seal on jälle kirri Kaukasiamaalt. Ni tännulikud, kui meie kaugele rändanud wendade ellust kuulda kül olleme, nisamma tännulikud oleksime ka, kui meie rahwas ommeti üks kord märko hakkaks wõtma ja mõtlemata mitte ni kaugele wäljarändama. Mitmel saab ehk seks asja ollema, agga mikspärrast ni kaugele, kui ommeti meie omma raja lähhedal Peterburgi ja Pihkwa kubermangus oddawat ja kõlbliko maad meie teada küllalt sada on? Kellel ial wõimalik, jägo kojo, kellel mitte, se ärgo mingo ommeti tundmata maailma tahha tuhhat waewa kannatama! —